

Kuvâ-yı Seyyare

Kuvâ-yı Seyyare (Seyyar Kuvvetler) Millî Mücadele döneminin önemli isimlerinden **Ethem Bey** ile özdeşleşmiş bir kavramdır. Kimi zaman kardeşi Yüzbaşı Tevfik'in de komuta ettiği bu kuvvetler siyasi gücünü I. TBMM'de Saruhan milletvekili olan ağabeyleri Reşit Bey'den ve Yeşil Ordu mensubu milletvekillerinden almıştır.

Millî Mücadele'ye 22 Haziran 1919'da Salihli Cephesi'ni kurarak katılan Ethem Bey başlangıçta *Salihli Mücahidin Kumandanı* ya da *Salihli Cephesi Kumandanı* unvanları ile çalışmalarını yürütmüştür. Ethem Bey'e ait birliklerin Kuva-yı Seyyare unvanını almasına giden süreç **Sivas Kongresi** ile başlamış, Mustafa Kemal Paşa'nın önerisi ile Batı Anadolu'da yeni bir düzenleme yapılmış, 9 Eylül 1919'da Ali Fuat (Cebesoy) Paşa *Batı Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Komutanlığına* atanmıştır. Ardından **Temsilciler Kurulu** Sivas Kongresi Tüzüğü'ne ek olarak, silahlı örgütler için gizli bir yönerge düzenlenmiş silahlı birliklerin bu yönergeye kurulmasını istemiştir. Milli kuvvetlerin örgütlenmesi bu tarihten sonra da sürmüştür; 23 Ekim 1919'da Aydın-Salihli cephesinin düzenlenmesi görevi *Nazilli Mevki Kumandanı Servet Bey* takma adını kullanan Albay **Refet Bey**'e, Balıkesir ve çevresindeki örgütlenme görevi ise Albay Kâzım (Özalp) Bey'e verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa da 16 Kasım 1919'da bölgedeki komutanlardan Batı Anadolu'daki milis kuvvetlerinin teşkilatlandırılmasını ve gayri resmi olarak ordu birliklerince desteklenmelerini de istemiştir. Bu istek üzerine milli kuvvetler bölük, tabur ve alay haline sokulmaya başlanmıştır. 21 Aralık 1919'dan itibaren millî kuvvetler de tıpkı nizamiye kuvvetleri gibi tümen komutanlıklarına bağlanmış, Yunanlar karşısındaki cephe ise Güney, Kuzey ve Doğu (Merkez) cepheleri olmak üzere üçe ayrılmıştır.

Anadolu'da filizlenmeye başlayan millî kuvvetleri doğrudan doğruya Temsilciler Kurulu'na bağlamayı, askerî disiplin altına almayı hedefleyen bu girişimler Ethem'in seyyar kuvvetlerinin de hukuksal temeli olmuştur. Ethem, Ocak 1920'den itibaren resmen *Kuvâ-yı Seyyare Komutanı* unvanını kullanmıştır. Bu unvanla 1920 yılı sonbaharına dek süren Anzavur, Adapazarı, Düzce, Bolu ve Yozgat ayaklanmalarının bastırılmasında ve Demirci harekâtında oldukça etkili olmuştur.

1919 yılı Eylül ayında başlayan birinci **Anzavur ayaklanması** bir piyade alayı, iki müfreze ve Ethem kuvvetlerinin, 3 Aralık'a dek 64 gün süren kanlı çarpışma ve takipleri sonunda bastırılmıştır. Anzavur ikinci kez ayaklandığında bölgedeki birliklerin kesin sonuç alamaması, Gönen'in yağmalanması ve asilerin Bursa'yı tehdit etmeye başlaması üzerine Albay Kâzım (Özalp) Bey Ethem'i Balıkesir'e çağırmıştır. Ethem Bey, 2000 süvari ve piyadeden oluşan Kuvâ-yı Seyyare ile Balıkesir'e gelmiştir. Bu arada **Demirci Mehmet Efe**'nin Danişmentli İsmail Efe komutasında gönderdiği birlik, Keçeci Hafız Emin Bey komutasında kurulan Millî Süvari Müfrezesi, Balıkesir Merkez Komutanı Binbaşı Salim komutasında bir nizamiye kuvveti, Soma cephesinden gelen Salâhattin Efendi kumandasındaki müfreze ile Akhisar ve Ayvalık'tan gelen millî müfrezeler de kentte toplanmıştır. Tüm bu birlikler Ethem'in komutası altında toplanmış, 15 Nisan 1920'de Susurluk-Gönen doğrultusunda yürüyüşe başlamıştır. Aynı gün öğleden sonra başlayan ve yedi saat süren şiddetli çarpışmalar sonunda Kuvâ-yı Seyyare asileri dağıtmış, yaralanan Anzavur İstanbul'a kaçmıştır. Ethem Bey, 21 Nisan'da Bandırma'nın Kuvâ-yı Seyyare tarafından ele geçirildiğini Ankara'ya bildirmiştir.

Anzavur'un ikinci ayaklanması daha bastırılmadan 13 Nisan'da Düzce, Hendek, Adapazarı ve Bolu dolaylarında isyan çıkmış, 18 Nisan'da Bolu isyancıların eline geçmiştir. Aynı gün Mustafa Kemal Paşa Geyve'de 24. Tümen komutanı olan Yarbay Mahmut'a ayaklanmayı bastırma emrini vermişse de Mahmut Bey isyancılar tarafından öldürülmüştür. Asiler kendilerine gönderilen öğüt kurulu üyelerinden Sait ve Kazım beyleri de öldürmüştür, milletvekili olan diğer iki üyeyi

Hüsrev ve Osman beyleri ise rehin almıştır. Ankara, hızla gelişen ve Doğu'da Safranbolu'yu da içine almaya yönelen ayaklanmanın bastırılması için Ethem, Binbaşı Nazım, Yarbay Arif, Binbaşı Çolak İbrahim komutasındaki birliklerle Ali Fuat Paşa ile Refet Bey emrindeki birlikleri ayaklanma bölgesine gönderme kararı almıştır. Bu sırada Kuvâ-yı İnzibatiye 8 Mayıs'ta İzmit'e gelmiş, 14 Mayıs'ta Yenihan'da ayaklanma çıkmıştır. Albay Refet ve Albay (Ayıcı) Arif'in ayaklanmaya son vermeleri için isyancılarla yaptıkları görüşmeler sonuç vermemiştir. Bu sırada kuvvetleri Balıkesir ve civarında olan Ethem Bey de ayaklanma bölgesine yetişmiştir. 23 Mayıs'ta Sapanca, Adapazarı ve Hendek üzerine taarruza başlayan Ethem Bey, Kuvâ-yı İnzibatiye'yi yenerek Sapanca'yı ve Anzavur kuvvetlerinin elinde bulunan Adapazarı'nı kurtarmış ve Düzce üzerine yürüyüşe kalkmıştır. Bu haberi alan isyancılar rehin tuttukları milletvekillerini yollayarak Refet Bey kuvvetlerinin Düzce'ye Ethem'den önce girmesini sağlamaya çalışmışlarsa da Kuvâ-yı Seyyare 26 Mayıs'ta, Albay Refet'ten önce Düzce'ye girmiştir. Başta Berzeg Sefer olmak üzere ayaklanmayı kışkırtan ve idare edenler asılmış, Kuvâ-yı Seyyare ise kendisine katılan yeni savaşçılarla gücüne güç katmıştır.

Böylece 13 Nisan'da başlayıp 31 Mayıs'a kadar bir buçuk ay süren Bolu-Düzce ayaklanmasını bastıran Ethem Bey, Kuvâ-yı Seyyare ile birlikte Salihli cephesine dönme kararı almıştır. Ne var ki 15 Mayıs'ta patlak veren Yozgat ayaklanması nedeniyle Genelkurmay Başkanlığı Ethem kuvvetleri ile Binbaşı (Çolak) İbrahim kuvvetlerine Yozgat'a gitme emri vermiştir. Bu bildirim üzerine Kuvâ-yı Seyyare'yi 16-19 Haziran arasında Ankara'dan Eskişehir'e taşıyan Ethem Bey'in kuvvetlerine *Kuvâ-yı Tedibiye* unvanı verilmiştir. *Kuvâ-yı Tedibiye Umum Komutanlığı*nın görevi ise isyan bölgelerinde toplanmış olan asi kuvvetleri dağıtıp, güvenliğin sağlanması ve sürdürülmesi, fesat örgütünün kökünden yok edilmesi ve isyanın kışkırtıcılarının cezalandırılmasıdır. Kuvâ-yı Tedibiye'nin insan gücü 70 subay, 2.100 piyade, 1.300 atlı olmak üzere 3.470 kişiden oluşmaktadır. Yüzbaşı Tefik de subaylar arasındadır. 4 kudretli topu, bir sahra topu ve sekiz makineli tüfeği olan bu güç 20 Haziran'da Ankara'dan hareket etmiş, 23 Haziran sabahı Yozgat önüne gelmiş, öğleye kadar yapılan çarpışmalarla Yozgat'ı geri almıştır. 23 Haziran'da ele geçirilen isyancılardan on ikisi, Ethem'in kurduğu askerî mahkeme kararıyla şehrin içinde asılmıştır. Kaçmayı başaran Çapanoğullarından Edip, Celal, Halit ve Salih ise yokluklarında idama mahkûm edilmişlerdir. 24 Haziran'da Yozgat'ta 200 kişilik bir müfreze bırakan Ethem, isyancıların toplanmakta olduğu Alaca üzerine yürümüş, 25 Haziran'da Alaca'yı kurtarmıştır. İsyancılar, Yozgat-Alaca arasında olan Arapseyfi'de toplanarak Kuvâ-yı Tedibiye'nin Yozgat ile bağıni kesmek istemişse de Ethem Bey, isyancıları çember içine alacak bir plan kurmuş, Kuva-yı Tedibiye'den Parti Pehlivan birliklerinin de desteği ile planı uygulamaya koymuş, isyancılar dağıtılmıştır. Kuvâ-yı Tedibiye'nin bu başarısı, yankısını Ankara'da bulmuş, 28 Haziran 1920'de Mustafa Kemal Paşa Ethem Bey'e yürekten tebriklerini bildirmiş, 29 Haziran'da Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa başarılarından ötürü tebrik ettikten sonra bastırma harekâtına devam etmesini istemiştir. Bu tarihten itibaren *Kuvâ-yı Takibiye Kumandanı* olan Ethem Bey, Demirci'ye yönlendirilmiştir.

1920 yılı Temmuz ayında Yunan güçlerinin Demirci'de yerleşmesine bölgedeki milis güçleri engel olamayınca Ethem Bey Eskişehir'deki kuvvetlerinin bir kısmını Demirci'ye göndermiştir. Kuva-yı Takibiye Kumandanlığına ek olarak *Kütahya Mıntıka Kumandanlığı*'na atanması da bu dönemde olmuştur. Bu atamayı yapan Albay İsmet Bey, Ethem Bey'e mıntıka komutanlığını vekâleten uygun göreceği bir kişiye bırakabileceğini de bildirmiştir. 25 Temmuz'da *Kütahya ve Havalisi Kumandan Vekâletini* Yüzbaşı Tefik'e bırakan Ethem Bey, aynı gün Kütahya'dan Simav'a yola çıkmış, 30 Temmuz'da Simav civarına ulaşmış, aynı gün, Demirci kuzeyinde bulunan Yunan güçleri ile mücadele başlamıştır. 14 ve 15 Ağustos günlerinde şiddetlenen muharebelerde Ethem kuvvetlerince yenilen Yunan ordusunun saldırı gücü kırılmış, 18 Ağustos sabaha karşı yapılan baskın taarruzu ile de düşman güçleri Demirci'nin 5 km güneyine atılmıştır. 21 Ağustos'ta Demirci çarpışmaları hakkında Genel Kurul'a bilgi veren Mustafa Kemal Paşa Ethem'in

başarılarını övmüş, sözleri alkışlarla karşılanmıştır. Ancak Ethem ve komutası altındaki Kuva-yı Seyyare milislerinin uyguladığı şiddet, baskı ve yolsuzluklardan yakınma da başlamıştır. Bu durum çeşitli önergelerle Meclis'e de taşınınca milletvekillerinin çoğu sorunun nihai çözümünün düzenli, disiplinli bir ordu kurmaktan geçtiği düşüncesinde uzlaşmıştır.

Aslında daha 9 Mayıs 1920'de yeni devletin ilk hükümet programında, Kuva-yı Milliye'nin düzenli orduya katılması öngörülmüş, Fevzi Paşa da kesin sonuç alınabilmesi için düzenli orduya geçişin gerekli olduğunu, özellikle emir-komuta zincirinin düzenli olması gerektiğini vurgulamıştır. Güney ve Batı cephelerine gönderilen komutanlarla eldeki kadroları yavaş yavaş düzenli orduya dönüştürmeye başladıklarına da işaret etmiştir. Ne var ki bu günlerde ülkenin genel bir seferberlik yapabilecek koşullara sahip olmaması bir yana Kuva-yı Seyyare'nin ayaklanmaları bastırmakta başarılı olması da düzenli ordu kurulmasına karşı duranların seslerini gürleştirmiştir. Yine de düzeni sağlamak adına kimi adımlar atılabilmiş, 16 Mayıs 1920'de alınan kararla Kuva-yı Milliye, Millî Savunma Bakanlığı'na bağlanmış, her türlü giderlerinin, yiyecek ve cephane gereksinimlerinin bakanlıkça sağlanması kararlaştırılmıştır. Ethem Bey, Kuva-yı Seyyare'yi de etkileyen bu karara karşı çıkmış, Kuva-yı Seyyare milislerine verilecek maaşın ordu kadroları ile eşitlenmesini de istememiştir. Bu durumda Hükümet; gönüllük esasına dayanan, piyade ve süvari kıtaları bulunan Seyyar **Jandarma Teşkilâtı** kurmaya, Ethem'in Kuva-yı Seyyaresini de bu teşkilat içinde disiplin altına almaya yönelmiştir.

Temel görevi iç güvenlik sorunları ile ilgilenmek, ancak gerektiğinde ülke savunması için düşmana da yönlendirilmek amacıyla **Millî Savunma Bakanlığı**'na bağlı olarak Seyyar Jandarma Müfrezeleri kurulmasını öngören yasa 7 Haziran 1920'de TBMM'de görüşülmeye başlanmıştır. Ankara ve Sivas'ta oluşturulması, *1 Nolu* ve *2 Nolu* olarak anılması tasarlanan bu müfrezelerin ücret politikası da orduya göre yüksek tutulmuştur. Süvarilere aylık on beş lira, piyadelere on iki lira ödenecek, maaşları dışında ayrıca eşkıya takibinde yararlılık gösterenlere nakit ödül de verilecektir. Onbaşlıların maaşı erlerin maaşından yüz, çavuşları iki yüz, başçavuşları ise üç yüz kuruş fazla olacaktır. Müfreme subayları, jandarma subayları gibi ek ödenek de alacaktır. Merkezlerinden uzakta ve seyyar buldukları sürece beslenme giderleri karşılığı olmak üzere ayrıca kırk kuruş günlük ücret ödenecektir. İlaçe, giyim, donatım ve silahları Millî Savunma Bakanlığı'nca karşılanacak, yalnız süvariler atlarını kendileri getirecektir. Seyyar Jandarmaların gittikleri mahallerde halktan parasız ya da değerinden aşağı alışveriş yapmaları ise kesinlikle yasaklanmıştır. Böylece Kuvâ-yı Seyyare'nin yaptığı eşkıyalığa set çekilmek istenmiş, oluşturulmaya başlanan ordunun da yalnızca düşmana karşı kullanılmasının önü açılmıştır.

Yasa önerisi Meclis'te tartışılırken Ethem ve Reşit beyler *nizamî kuvvet, muntazam ordu fikri bütün dünyada iflas etmiştir* propagandasını sürdürmüşlerse de sonuçta Ethem'in Kuvâ-yı Seyyaresi *Birinci Seyyar Jandarma Kuvvetleri*, Çolak İbrahim Bey komutasındaki kuvvetler de *İkinci Seyyar Jandarma Kuvvetleri* adını almıştır. Ancak yazışmalarda - yasanın görüşmesi sırasında kelimenin halktaki olumsuz algısı vurgulandığı için olsa gerek- *jandarma* sözcüğü çoğunlukla kullanılmamıştır. Hükümet 24/25 Haziran 1920 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile de cephe komutanlıklarında yeni bir düzenlemeye gitmiştir.

Bu çerçevede 9 Eylül 1919'dan beri Ali Fuat Paşa'nın komuta ettiği Umum Kuvâ-yı Milliye Komutanlığı, *Batı Cephesi Komutanlığı* olarak yeniden örgütlenmiş, Bursa'dan Nazilli'ye kadar uzanan cephe Ali Fuat Paşa komutasında bırakılmıştır. Oluşturulan *İzmir Kuzey Cephesi* ise 56. ve 61. tümenlerle bazı milis güçlerini içerecek şekilde Albay Kâzım (Özalp)'ın komutasına verilmiştir. Ayaklanma bölgesinde bulunan Birinci Kuvâ-yı Seyyare Batı Cephesi'ne

bağlanmış, **Ali Fuat Paşa** da Kuvâ-yı Seyyare'nin bütçeye alındığını komutanlara tebliğ etmiştir. 12 Temmuz'da ise TBMM'den, Kuvâ-yı Milliye ile Kuvâ-yı Muntazama'nın birleştirilmesi kararı çıkmıştır. Bununla birlikte Yunanlıların karşısında düzenli bir ordu kurabilmek için kesin ve son adım Ali Fuat Paşa'nın Batı Cephesi Komutanlığı'ndan alınmasından sonra atılmıştır. Bu adımın atılmasında da **Gediz taarruzu** etkili olmuştur.

Gediz'de Yunan ordusunun birliği vardır. Ali Fuat Paşa, Ethem Bey'in yaptığı güdüleme ve baskı ile bu birliğe taarruz yapılmasını uygun bulmuştur. Genel Kurmay Başkanı ve Milli Savunma Bakanı ise Konya ayaklanması sürerken ve ordunun cepheye eksiği had safhada iken böylesine bir saldırıyı başlangıçta uygun bulmamıştır. Ali Fuat Paşa'nın ısrarı sonucunda taarruz kararı çıkınca Paşa, Gediz'deki Yunan güçlerine düzenlenecek olan taarruzun 12. Kolordu'ya bağlı birlikler ve Kuvâ-yı Seyyare tarafından yapılmasını planlamış, taarruz 24 Ekim sabahı Ertuğrul Grubu'nun saldırısıyla başlamıştır. Ne var ki Ali Fuat Paşa'nın Haberleşme Kayıt Defteri'nde de not ettiği gibi Birinci Kuvâ-yı Seyyare taarruz planına uymamış, Ethem ortadan kaybolmuş, ona vekâlet eden Yüzbaşı Tefvik ise verilen emirleri geçiştirmiş, sonuçta 9 gün süren *Gediz Taarruzu* başarısızlıkta sonuçlanmıştır. Tüm bu gelişmeler Ali Fuat Paşa'nın Batı Cephesi Komutanlığı'ndan alınıp Moskova Elçiliği'ne atanması ile sonuçlanmıştır.

9 Kasım 1920'de Bakanlar Kurulu kararı ile Batı Cephesi ikiye ayrılmış, Kuzey bölgesine Genelkurmay Başkanı Albay **İsmet (İnönü) Bey**, Güney'e ise Albay Refet (Bele) Bey atanmıştır. Her iki komutana hükümetin verdiği görev; *bu iki cepheye kuvvetli ve düzenli bir ordu vücuda getirmektir*. Böylece Kuvâ-yı Milliye kuvvetleri ordu kuruluşları ve kadroları içine alınmaya başlanmıştır. Bu çerçevede Çolak İbrahim komutasındaki İkinci Kuvâ-yı Seyyare 3. Süvari Fırkası, Sarı Efe (Edip) Müfrezesi 33. Süvari Alayı, Gökbayrak Müfrezesi 51. Piyade Alayı adları ile düzenli birlikler haline getirilmiştir. Bir yandan boş er kadrolarının doldurulmasına ve askerlerin eğitime hız verilirken Gediz ile Kütahya arasında yerleşmiş olan Ethem Bey'e de Birinci Kuvâ-yı Seyyare'nin resmen ordu kadrosuna alındığı bildirilmiştir. Bu gelişmeler Ethem ve ağabeylerinin tepkisine neden olmuş, gerek Ethem, gerekse ona vekâlet eden Yüzbaşı Tefvik beyler yazışmalarında *Umum Kuvâ-yı Seyyare ve Kütahya Havalisi Kumandanı* unvanını kullanmayı sürdürmüş, düzenli ordu içine girmemekte direnç göstermiş, Kütahya çevresinde yalnız askeri değil idari ve hukuki kararlar alıp uygulamaya başlamışlardır. Böylece Birinci Kuvâ-yı Seyyare sorunu Ethem sorununa dönüşmüştür.

Çözüm arayışı başladığında gerek TBMM Başkanı **Mustafa Kemal Paşa** gerek Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey gerekse TBMM sorunun barışçıl yollarla çözümünden yana olmuş, Ethem ikna edilmeye çalışılmıştır. 7 Aralık 1920'de Kütahya'da Reşit, Albay Kâzım ve Hacı Şükrü beyler arasında yapılan görüşmede Ethem Bey, Albay Refet Bey'in yerine Kâzım Bey'in cephe komutanlığına atanmasını isteyince sorun çözülememiştir. Ethem Bey, 9 Aralık'ta Demirci Mehmet Efe'ye gönderdiği telgrafla onu kendisi ile birlikte hareket etmeye çağırmış, 10 Aralık'ta ağabeyi Tefvik'e milli kuvvetler birliklerindeki subayların *birer suretle ve acele* ortadan kaldırılması gerektiğini bildirmiştir. Ethem'in niyeti açığa çıkınca Albay Refet, 11 Aralık'ta Demirci Mehmet Efe üzerine harekâtı başlatırken Ethem de 13 Aralık'ta **Yörük Ali Efe**'den kendisi ile ilişki kurmasını, Parti Pehlivan'dan ise kendisiyle görüşünceye değin Yunanla muharebe yapmamasını istemiştir. Bu arada Batı Cephesi komutanlığına ardi ardına yaptığı başvurularla cephe talep etmiş, Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgraflarla Albay İsmet Bey'i şikâyet etmiş, isteklerini sıralamıştır. Bir yandan bu başvurular, öte yandan Birinci Kuva-yı Seyyare'ye ait askeri gücün Kütahya'da toplanmaya başlaması sonucunda Cephe Komutanı önlem alma gereği duymuştur. Albay İsmet Bey 17 Aralık'ta Albay İzzettin (Çalışlar) Bey komutasındaki 61. Tümen'in Eskişehir güneyinde, Süvari Tugayı'nın kuzeyde ve 11. Tümen'in Kuyu, Hamidiye kesiminde toplanarak her an harekete hazır bulunmasını emretmiştir. Mustafa Kemal Paşa ise Ethem'in 18-19 Aralık günü Düzce'de bulunan Sarı Efe Edip'in 200 atlı ve 200 yaya kuvvetini kendisine katmak için yaptığı girişimleri

önlemiştir. Ancak 19 Aralık'ta Kütahya'ya gelen Parti Pehlivan Kuvâ-yı Seyyare ile birleşmiştir.

Gelişmeleri yakından takip eden Mustafa Kemal Paşa ise Ethem ve ağabeylerinin cephede güçlenmek için zaman kazanmaya çalıştıkları kanısına varmış ve 21 Aralık'ta cephe komutanları ile bu kanısını paylaşmıştır. Ayrıca propagandaya önem verdiği de işaret etmiştir ki gerçekten de Ethem bu amaçla Eskişehir'deki *Seyyare-Yeni Dünya* gazetesini etkin kullanmaya başlamıştır. Aynı gün Batı Cephesi Komutanlığı 12. Kolordu'dan Ethem'in askeri yığınakları ile ilgili bilgi de istemiştir. Albay Fahrettin Bey de Birinci Kuvâ-yı Seyyare'ye bağlı müfrezelerin komuta, sayı ve ağırlıklarını bildirmiştir. Buna göre; Ethem'in karargâhı 100 kişiden, Yüzbaşı Tevfik'in karargâhı 40 kişiden oluşmaktadır. 500 kişiden oluşan Parti Pehlivan Müfrezesi'nin en etkili komutanı Halil Efe'dir. Manyaslı Şevket Müfrezesi, Çorum Kuvveti, Abhaz Mehmet Müfrezesi, Arif Bey Müfrezesi ile Kako Mehmet Müfrezesi'nin her biri 120 kişiden oluşmaktadır. Doktor Fazıl Müfrezesi 106 kişi, Eskişehir halkından kurulan Karakeçili Alayı 200 kişi, Hamza Kaptan Müfrezesi 50 kişidir. 400 kişilik Eskişehir Alayı ise Karacabekir ve Çerkes Hakkı Bey olmak üzere iki müfrezeden kurulmuştur. Mülazım Tahsin Bey Müfrezesi'nin mevcudu ise 130 kişidir. Toplam 2126 kişiden oluşan bu kuvvetin tümü süvaridir. 200 kişiden oluşan piyadeler ise geri hizmete alınmıştır. Yani Birinci Kuvâ-yı Seyyare'nin 22 Aralık 1920'deki insan gücü 2326 kişiden oluşmaktadır. Ağırlıkları ise 4 top, 800 top mermisi, 6 makineli tüfek, 2 otomatik tüfek, 200 sandık piyade mermisi ayrıca makineli tüfekler için de beş bin mermiden oluşmaktadır. Batı Cephesi Komutanlığı'ndan aldığı malzeme ile makineli tüfek sayısı 12'ye yükselmiştir. Birinci Kuvâ-yı Seyyare karşısına çıkarılacak 61. Tümen'in ise 1500 tüfeği, 8 makineli tüfeği, 12 topu vardır. 11. Tümen'in 1700 tüfeği, 15 makineli tüfeği ve 6 topu, Süvari Tugayı'nın ise 500 tüfeği ve 6 makineli tüfeği bulunmaktadır. Hücum Taburu da Eskişehir'de bırakılmıştır.

Taraflar buldukları mevkide konumunu güçlendirirken 22 Aralık'ta Ankara Vilayet Konağı'nda Mustafa Kemal Paşa ve kimi milletvekillerinin katılımı ile yapılan toplantının konusu da Birinci Kuvâ-yı Seyyare sorunudur. Gelişmelerin son derece olumsuz olmasına karşın katılımcılar sorunun barış yoluyla çözümlenmesinden yana olmuş ve milletvekillerinden oluşan bir kurulun Kütahya'ya gönderilmesine karar verilmiştir. Reşit (Saruhan), Eyüp Sabri (Eskişehir) Mahmut Celâl (Saruhan), Kılıç Ali (Gaziantep) ve Vehbi (Karesi) beylerle Emir Paşa (Sivas)'dan kurulu olan bu heyet Mustafa Kemal Paşa'nın yönergesi ile yola çıkmıştır. Yönergeye göre Ethem ve ağabeyleri ya ordu içindeki görevlerini yapacaklar ya da bir kenara çekilip dinleneceklerdir. Heyet yola çıkarken İsmet Bey de 24 Aralık'ta tüm Kuvâ-yı Seyyare komutanlarına çektiği şifre ile Ethem ve Tevfik beyleri dokuz başlıkta eleştirmiş, davranışlarının düzenli bir ordu oluşturulmasını engellediğine, ülkenin yönetim düzenini bozduğuna dikkati çekmiştir. Ertesi gün Mustafa Kemal Paşa Kütahya'ya giden kurul üyelerine Kuvâ-yı Seyyare'nin neden cepheye yayıldığını sormuş, onlardan *yanlış anlaşılacak bir amaç* olmadığı yanıtını almıştır. Ethem ve Tevfik, Albay Refet ve Albay Fahrettin beylerin komutanlıktan alınmasında ısrarcı olunca da Mustafa Kemal Paşa 27 Aralık'ta kurul üyelerini geri çağırarak, yine aynı gün Batı Cephesi Komutanlığı'na Birinci Kuvâ-yı Seyyare'yi dağıtma emrini vermiştir. Bakanlar Kurulu da Ethem ve Yüzbaşı Tevfik beyleri asi ilan etmiştir. Ethem ise TBMM'yi muhatap almış, 29 Aralık'ta *Kuvâ-yı Seyyare ve Kütahya Yöresi Genel Komutanı Çerkes Ethem* unvanı ile çektiği telgrafta Mustafa Kemal Paşa ile komutanları kendi maddi ve manevi çıkarları için çalışan *dalkavuklar* olarak anmış, barış görüşmelerinin çabuklaştırılması için İstanbul'dan gelip Ankara'ya götürülen Ahmet İzzet Paşa kurulunun hemen geri gönderilmesini istemiştir. Buna karşın TBMM'nin 30 Aralık'ta yapılan oturumunda Mustafa Kemal Paşa sorunun *yine kan dökülmeden* çözümünden yana olduğunu ve *son olmak üzere* Ethem ve ağabeylerini hükümet emirlerine uymaya çağırarak önermiş, önerinin İsmet Paşa aracılığı ile yapılması kabul edilmiştir. Aynı gün Batı Cephesi Komutanı, 12. Kolordu Komutanlığı'ndan Kurmay Yüzbaşı Asım ve İsmet beylerin Kütahya'ya gönderilmesini isterken askerî ve mülkî makamlara Kütahya ve Havalisi Kumandanlığı'nın

kaldırıldığını da bildirmiştir. Albay İsmet Bey, alınacak önlemlerle ilgili olarak Kütahya Mutasarrıflığını bilgilendirirken Albay Refet Bey de Demirci Mehmet Efe üzerine yaptığı harekâtı tamamlayarak cepheye hareket etmiştir. 31 Aralık'ta İsmet Bey'in Birinci Kuvâ-yı Seyyare'nin ve komutanlarının TBMM'nin hangi yasalarına, nasıl karşı durduklarını örnekleyen bildiri yayınlaması üzerine Ethem de ona *A budala kardeş!* diye hitap ettiği yanıtını vermiş, TBMM üyelerine *nankör* demiş, üzerine gönderilecek kuvvetlerin de *Kuva-yı Seyyare'yi ezebilecek* güçte olmadıklarını iddia etmiştir. O gün Ethem üzerine harekât başladığında Ethem'in Gediz'e çekildiği anlaşılmıştır. TBMM Orduları olaysız Kütahya'ya girmiş; 61. Tümen Kütahya'da, 11. Tümen Kütahya'nın kuzeybatısında yerleşmiştir. Birinci Kuvâ-yı Seyyare'nin Kütahya'da kalan irtibat subayları ile levazım memurları ise tutuklanmıştır.

TBMM Orduları, birliklerini Eskişehir'den çekip Kütahya mıntıkasına yönlendirirken Yunanistan'daki askerî hazırlıklar da hız kazanmıştır. Yunan Genelkurmayı harekât planına son şeklini verirken Ethem'in isyanından cesaret bulmuştur. Zira Ethem, 2 Ocak'ta Yunanlarla ateşkes yapmış, onlara, ordunun Eskişehir'den uzakta olduğu bilgisini vermiştir. Aynı gün İstanbul'a Sadrazam Tevfik Paşa'ya da telgraf çeken Ethem, TBMM'ye karşı harekâta geçtiğini bildirerek onay istemiştir. Ethem'in girişimleri bununla sınırlı kalmamış, propagandaya da ağırlık vermiştir. Bir yandan TBMM'nin Yunanla barış yaptığını, kendilerinin ise savaşı sürdürmek istediğini vurgulayan bildiriler dağıttırılmış, öte yandan Eskişehir'deki Yeni Dünya gazetesinde Nizamettin Nazif (Tepedelenlioğlu)'e Türk köylü ve işçilerini Bolşevik olmaya çağırarak beyannamesini yayınlamış, böylece sevkியatta önemli rol oynayan demiryolları işçilerini greve gitmeye özendirmiştir. Yine bir yandan subayları kendi yanında savaşmaya çağırırken öte yandan Birinci Kuva-yı Seyyare içinde kalan düzenli orduya ait 159. Piyade Alayı'nın bütün subaylarını tutuklatmış, güvenmediği erleri terhis etmiştir.

Ne var ki bu günlerde Ethem'in gerçek amacı da belirginleşmiş ve bu gerçek Kuvâ-yı Seyyare içindeki müfrezelerde huzursuzluk yaratmaya başlamıştır. İsmail Hakkı (Tekçe) tarafından oluşturulan Karakeçili Müfrezesi daha bugünlerde dağılmıştır. 5 Ocak'ta düzenli birlikler Gediz'e girdiğinde Kuva-yı Seyyare'den Kaplan Naci, Batı Cephesi Komutanlığı'na çektiği telgrafla *Hükümetime isyanı, Yunanlarla birleşmeyi kabul etmediğimden 100'den fazla atlım ile Ankara'ya hareket ediyorum* demiştir. Ethem ise sürekli geri çekilmiş, TBMM ordularını da onu izlemeyi sürdürmüştür. Düzenli Ordu birlikleri her geçen gün Eskişehir'den uzaklaşırken Yunan Ordusu Eskişehir'e doğru yürüyüşe başlamıştır.

6 Ocak sabahı saat 8'de Yunan Küçük Asya Ordusu Bursa ve Uşak cephelerinde saldırıya geçmiş; Banaz, İnegöl ve Yenişehir'i ele geçirmiş, Kütahya'yı da bombalamıştır. Aynı gün ve aynı saatte Ethem'in Kuvâ-yı Seyyaresi de taarruza geçmiş, topçusu ve 300 kişilik kuvvetiyle 61. Tümen emrindeki süvari kuvvetlerine saldırmıştır. Öğleye kadar süren çarpışma sonucunda Ethem kuvvetleri Gediz'i işgal ederek Kütahya üzerine yürürken, Yunanlılar Çivril ve Pazarcık'ı işgal etmiş, Pazarcık tepelerindeki Türk birliklerini de Eskişehir'e geri çekilmek zorunda bırakmıştır.

Gediz'i ele geçirerek önemli bir başarı elde eden Ethem kuvvetlerinden Kaplan Naci, müfrezesi ile birlikte Ankara'ya geçmek üzere 8 Ocak'ta Sivrihisar'a gelmiş, Ankara Komutanlığı emrine verilmiş, Komutan Kemalettin Bey de müfrezesini düzenli ordu birliği içine almıştır. O gün TBMM'nin açık celsesinde Ethem, Tevfik ve Reşit artık *asi* değil *hain* olarak anılmış, Batı Cephesi Komutanlığı da Birinci Kuvâ-yı Seyyare'den orduya sığınanlar ile ele geçenlere farklı muamele yapılacağını duyurarak Ethem kuvvetlerini parçalamaya yönelmiştir. Bu bildiri yankı bulmuş Sert Mahmut müfrezesinden 37 kişi Kütahya Merkez Komutanlığı'na sığınmış, Müfreze komutanlarından Dr. Fazıl da *Yunanlılarla birleşmeyi yurtseverliğine yakıştıramadığını* söyleyerek 82 kişiden oluşan müfrezesiyle Kütahya'da teslim olmuştur. .

Birinci Kuva-yı Seyyare kan kaybederken 9 Ocak'ta Yunan Ordusu'na bağlı Adalar ve İzmir tümenleri Bozüyük ve Bilecik'i işgal edip İnönü mevzilerine gelmiştir. O gün Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey de cepheye yetişmiş,

9/10 Ocak'ta İnönü'de Yunan güçleri ile göğüs göğse çarpışmalar yapılmıştır. 10 Ocak günü taarruza kalkan Yunan Ordusu Eskişehir'i zorlamaya başlamış, TBMM Orduları Eskişehir'den çekilme hazırlıkları yaparken Yunan ordusu, o gece işgal ettiği bölgelerden çekilmiş, böylece Düzenli Ordu sadece Yunanlar değil ona destek veren emperyalist devletler karşısında da ilk başarısını kazanmıştır.

Batı Cephesi'ne bağlı kimi birlikler 11 Ocak'ta Eskişehir kuzey batısında savunma durumunu alırken Albay İzzettin komutasındaki 61. Tümen ile Albay Refet komutasındaki süvariler Birinci Kuvâ-yı Seyyare'ye yönelik takip ve imha hareketini sürdürmüştür. 14 Ocak'ta Güney Cephesi Komutanı Albay Refet, Ethem'e karşı genel ileri harekâta başlamış, Kuva-yı Seyyare'nin Kütahya'yı ele geçirmek amacıyla yaptığı saldırı püskürtülmüştür. 14 ve 15 Ocak günlerinde yapılan muharebelerde Ethem'in komutası altında savaşa katılan Tefik ve Reşit, 15 Ocak sabahı 300 piyade ve bir top ile Simav'a hareket etmiştir. Dereköy'den harekâtı idare eden Ethem ise 15 Ocak günü Gediz'den ayrılmıştır. Birinci Kuvâ-yı Seyyare'nin hemen tamamı 14/15 Ocak gecesini Dereköy-Ortaca-Hacıköy-Susuzkaya-Çömlekçi mıntıkasında geçirmiştir. 16 Ocak öğleden sonra Albay İzzettin Bey Gediz'e girince bölgedeki Birinci Kuva-yı Seyyare mensupları Simav yönünde kaçmaya başlamıştır. Demirci'ye gelen Ethem ise 17 Ocak'ta, bütün kuvvetlerine Kestel-Dağyenice-Şaphane-Pazarköy hattının o gün işgal edilmesi emrini vermiş, ancak Albay Refet Bey'in süvarileri onları dağıtmış, 200 kadarı esir alınmıştır. Ethem ve Kuvâ-yı Seyyare'si tüm ağırlıklarıyla 19 Ocak günü Demirci'yi terk etmiştir.

Onlar Demirci'yi boşaltırken Refet Bey kuvvetleri de bölgeyi savunmak isteyen Birinci Kuva-yı Seyyare'yi Gördes yönünde kaçırmış ve Demirci'ye girmiştir. Kuvâ-yı Seyyare'den Mehmet de 50 kişilik müfrezesiyle yakalanmış, böylece toplam gücünün $\frac{3}{4}$ 'ünü kaybeden Kuva-yı Seyyare'nin manevi gücü epeyce zayıflamıştır. Ethem ise yanındakilerle birlikte Akhisar'a kaçmıştır. Bu durumda çözümü Yunan'da arayan Ethem ve ağabeyleri Akhisar'daki Yunan komutanı ile teslim protokolü imzalamışlardır. Refet Bey ise takip harekâtını 22 Ocak'a kadar sürdürmüştür; Demirci, Gördes, Kayacık yönünde Ethem kuvvetlerini izlemiş, Gördes ve Kabaçağ'ı ele geçiren takip kuvvetleri asileri Sındırgı, Akhisar, Marmara yönlerine atarak Kuvâ-yı Seyyare'yi tümüyle dağıtmış; 4 top, 4 makineli tüfek, 500 kadar tüfek ele geçirilmiştir. Çeşitli yönlerde kaçarak dağılan çetelerin bir bölümü tutuklanmış bir bölümü de teslim olmuştur. O gün Yüzbaşı Tefik ve Reşit ile birlikte Kuva-yı Seyyare'den 20 subay, 410 süvari ve 210 piyade Akhisar'da Yunan'a teslim olmuştur. Albay Refet'e bağlı süvariler 23 Ocak 1921'de Gördes havalisinde yaptıkları takip ve tenkil harekâtını tamamladığında teslim olanların sayısı 694'e ulaşmıştır. Albay Refet Bey yayınladığı bildiri ile aralıksız yapılan takip harekâtı sonucunda *asilerin* hiçbir yerde tutunamadıklarına dikkati çekmiş; artık *Kuvâ-yı Seyyare namıyla Büyük Millet Meclisi'nin icraat ve emirlerine muhalefet edebilecek gayri nizami bir kuvvet bırakılmamıştır* diyerek Ethem kuvvetlerinin tümüyle dağıtıldığını müjdelemiştir. Ethem ise dört gün sonra, 26 Aralık'ta yüze yakın adamıyla birlikte Kepsut üzerinden Susurluk'a gelerek buradaki Yunan birliğine sığınmıştır. Önce Midilli'de ardından İzmir'de Yunan çıkarları için çalışıp, kongre düzenleyip, Türk ordusuna hitaben beyannameler kaleme alırken TBMM ve Hükümeti de kendisine ihanet edenleri yargılamaya başlamıştır. Yargılama iki aşamada olmuştur.

Ethem, ağabeyleri ve onlarla birlikte Yunan'a sığınan Birinci Kuvâ-yı Seyyare'nin üst düzey üyelerinin yargılanması, komünist partisi kurarak hükümeti devirmeye kalkışmakla suçlanan Tokat Mebusu Nazım ve arkadaşlarının yargılanması ile birlikte yürütülmüş, karar 9 Mayıs 1921'de verilmiştir. Buna göre *sabık Kuva-yı Seyyare'den* Ethem, Tefik, Reşit, İzmirli Yüzbaşı (Küçük) Ethem, Jandarma Yüzbaşısı Sami, Kurmay Yüzbaşısı Halil, Kütahya Polis memurlarından Artin, müfrezeye komutanlarından Manyaslı Şevket ve Çerkes Ahmet Ağa, İhtiyat Mülazımı Reşad ve Kütahya mıntıkası komutanı Binbaşı Abdullah ve Mülkiye Kaymakamı Ömer Lütfü'nün silahlı olarak hükümeti devirmek

suçunu işledikleri ve sonra düşman tarafına kaçtıkları anlaşıldığı için gıyaben idamlarına ve mallarının haczedilmesine karar verilmiştir.

Birinci Kuvâ-yı Seyyare ile birlikte TBMM Ordularına karşı savaşırken yakalanan ya da teslim olanların yargılamaları ise *Eskişehir İstiklâl Mahkemesi*'nde 1921 yılı Ocak ayından itibaren başlamıştır. Şubat sonuna kadar devam eden bu yargılamalar sırasında düşmana yardım etmediği, casusluk yapmadığı, düşmana silahını teslim etmediği belirlenen tüm sanıklar affedilmiş, askerlik yaşında olanlar da uygun kıtalara gönderilmiştir. Kıtalara gönderilirken masumiyetinden emin olunanlar Batı Cephesi'nde değerlendirilirken, kuşku duyulanlar Güney Cephesi'ne yönlendirilmiştir.

Beraat edenler arasında Kuvâ-yı Seyyare Takip Komutanı İsmail Hakkı (Tekçe) ile müfrezesinin kimi komutanları ve Parti Pehlivan da vardır. 7 Şubat 1921'de yapılan yargılama sonucunda; katliam yapmak, öldürmeye neden olmak, hükümet aleyhinde beyanatta bulunmakla suçlanan İsmail Hakkı Bey ile müfreze kumandanlarından Hulusi, Kütahyalı Toygar oğlu Mehmet, Mevlevi Şeyhi Sakıb ve Mustafa, Deli Hüseyin ve Sırrı efendiler ile Parti Pehlivan, haklarında yapılan suçlamaya ilişkin delil yetersizliğinden beraat etmişlerdir.

Düşmanla birlik olup TBMM ve Hükümeti'ne karşı isyan eden, ardından Yunan hizmetine girerek bu isyanlarını ihanete dönüştürecek eylem ve söylemlerde bulunan, bu nedenle de çoğu 1924 yılında çıkarılacak olan **Yüzellilik** Liste'de yer alan Birinci Kuvâ-yı Seyyare komutan ve savaşçıları 1927 yılında Türk vatandaşlığından da çıkarılmışlardır. Buna karşın pişman olup TBMM ve Hükümeti'nden aman dileyenlerin tümü affedilmiş, pek çoğu Türk milletine bağımsızlığını kazandıracak savaşlarda canı pahasına mücadelesini sürdürerek büyük zafere ortak olmuştur.

Şaduman HALICI

KAYNAKÇA

Arşivler

Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi (ATASE) Arşivi

İSH, KN: 591, GN: 53, BN: 53-1.

İSH, KN: 593, GN: 143, BN: 143-1.

İSH, KN: 593, GN: 165, BN: 165-1.

İSH, KN: 596, GN: 37, BN: 37-1.

İSH, KN: 596, GN: 47, BN: 47-1.

İSH, KN: 599, GN: 24, BN: 24-1, 2, 3, 4, 6.

İSH, KN: 608, GN: 26, BN: 26-1.

İSH, KN: 689, GN: 37, BN: 37-1.

İSH, KN: 689, GN: 40, BN: 40-1.

İSH, KN: 689, GN: 44, BN: 44-1, 3, 5, 6.

İSH, KN: 689, GN: 45, BN: 45-3.

İSH, KN: 689, GN: 45, BN: 45-4.

İSH, KN: 690, GN: 135, BN: 135-1.

İSH, KN: 690, GN: 91, BN: 91-1.

İSH, KN: 727, GN: 143, BN: 143-3.

İSH, KN: 739, GN: 78, BN: 78-5, 6.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi

KN: 29, GN: 70, BN: 702a001.

KN: 314, GN: 12, BN: 12001.

KN: 328, GN: 22, BN: 22001.

Belgesel Kaynaklar

Düştur, III. Tertip, C. 1, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1929.

Eskişehir İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları), C. 4, TBMM Basımevi, Ankara, 2015.

HTBD, Yıl 24, Sayı 72, Mart 1975, s. 72.

HTBD, Yıl 24, Sayı 73, Eylül 1975, s. 44.

TBMM ZC, D. I, C. 1, 2, 3, 7.

Askerî Yayınlar

Türk İstiklâl Harbi Özet Tarihi, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2001.

Türk İstiklâl Harbi-Batı Cephesi, C. II, K. II, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1965.

Türk İstiklâl Harbi-İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1920), C. VI, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Ankara 1974.

Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1972.

XX. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'nın Haberleşme Kayıt Defteri (Eylül 1919-Kasım 1920), Haz. Çiğdem Aslan, Mustafa Toker, C. IV, TİTE Yayınları, Ankara 2013.

Kitap, Makale ve Dizi Yazılar

ABALIOĞLU, Yunus Nadi, **Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve İsyanlar**, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

ABALIOĞLU, Yunus Nadi, **Çerkes Ethem Kuvvetlerinin İhaneti**, Sel yayınları, İstanbul 1955.

AKINCI, İbrahim Ethem, **Demirci Akıncıları**, TTK Basımevi, Ankara 1978.

ARIKOĞLU, Damar, **Millî Mücadele Hatıralarım**, Tan Matbaası, İstanbul 1961.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 10, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam (1919-1922)**, Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul 1976.

Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacîm Muhittin Çarıklı'nın Kuvâ-yı Milliye Hatıraları (1919-1920), AÜ TİTE Yayınları, Ankara 2014.

ÇALIŞLAR, İzzettin, **Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009.

ÇOLAK, İbrahim, **Millî Mücadele Esnasında Kuvâ-yı Seyyare Kumandanlığıma Ait Hâtıratım**, Yay. Haz. Orhan Hülagü, Emre Yayınları, İstanbul 1996.

ESENGİN, Kenan, **Millî Mücadelede Hıyanet Yarışı**, Ulusal Basımevi, Ankara 1969.

GÜVEN, Zühtü, **Anzavur İsyanı-İstiklâl Savaşı Hatıralarından Acı Bir Safha**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1965.

HALICI, Şaduman, **Ethem**, E Yayınları, İstanbul 2016.

İNÖNÜ, İsmet, "İnönü'nün Hatıraları", **Ulus**, 1 Mayıs 1968, No: 10001, s.1-4.

İNÖNÜ, İsmet, "İnönü'nün Hatıraları", **Ulus**, 6 Mayıs 1968, No: 10006, s.1-4.

"Kâzım Özalp Anlatıyor", **Yakın Tarihimiz**, C 2, S 24, 9 Ağustos 1962, s.326-327.

"Kâzım Özalp Anlatıyor", **Yakın Tarihimiz**, C 2, S 25, 16 Ağustos 1962, s.362-365.

ÖZALP, Kâzım, **Millî Mücadele 1919-1922**, Cilt I, TTK Yayınları, Ankara 1971.

ÖZGEN, Abdurrahman, **Millî Mücadelede Türk Akıncıları**, İnsel Kitabevi, İstanbul (Tarihsiz).

SARIHAN, Zeki, **Çerkez Ethem'in İhaneti**, Kaynak Yayınları, İstanbul 1998.

SELEK, Sabahattin, **Millî Mücadele-Ulusal Kurtuluş Savaşı**, Cilt I, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul 1970.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kuva-yi-seyyare/?pdf=3524> adresinden erişilmiştir